

*Janusz Parada**Towarzystwo Przyjaciół Zduńskiej Woli*

ODSŁONIĘCIE TABLICY ROMANA DMOWSKIEGO W ZDUŃSKIEJ WOLI (11 VIII 2024)

11 sierpnia 2024 r. miała miejsce w Zduńskiej Woli uroczystość odsłonięcia tablicy pamiątkowej poświęconej Romanowi Dmowskiemu z okazji 160. rocznicy jego urodzin. Pomysłodawcą i fundatorem tablicy było Stowarzyszenie Patriotyczne w Zduńskiej Woli, które w ten sposób chciało przypomnieć społeczeństwu miasta, jednego z głównych współtwórców odrodzonego w 1918 r. państwa polskiego, Romana Dmowskiego – męża stanu, jednego z największych polskich pisarzy politycznych i przywódcę ruchu narodowo-demokratycznego, który po wojnie był przez władzę komunistyczną systematycznie oczerniany, a jego działacze prześladowani i niszczeni fizycznie.

Miejsce na tablicę wybrano nieprzypadkowo, gdyż w domu przy ul. Kościelnej 13, na którym ją zamontowano, w okresie międzywojennym miało swoją siedzibę Stronnictwo Narodowe (SN) oraz współpracująca z nim Narodowa Organizacja Kobiet (NOK) i Zjednoczenia Zawodowe „Praca Polska”. Dom ten należał do Jana Pogonowicza, członka SN, który prowadził w nim zakład stolarski.

Stronnictwo Narodowo-Demokratyczne (w 1919 r. przekształcone w Związek Ludowo-Narodowy, a w 1928 r. w SN) największy ruch polityczny w II Rzeczypospolitej, rozpoczął działalność na terenie Zduńskiej Woli na przełomie XIX i XX stulecia. Rozwój stronnictwa przypadł w mieście na lata 1905-1907 i okres międzywojenny. W latach 30. ubiegłego wieku, liczebność członków organizacji wahała się od 150 do 200. W jego skład wchodził zarówno rzemieślnicy, robotnicy jak też inteligencja i rolnicy. Ze stronnictwem ściśle współdziałała związana z nim ideowo NOK i związki zawodowe. Do najbardziej rozpoznawalnych działaczy stronnictwa przed I wojną należał lekarz Zdzisław Mierzyński, a w okresie międzywojennym felczer Norbert Dąbrowski, który przez wiele lat szefował lokalnym strukturom stronnictwa. Narodowcy w Zduńskiej Woli dysponowali swoim lokalem przy ul. Kościelnej 13. Mieli też swój sztandar, którego poświęcenie miało miejsce we wrześniu 1936 r. Po wkroczeniu Niemców do Zduńskiej Woli w 1939 r., sztandar został ukryty i do dziś dalsze jego losy pozostają nieznane.

Działacze SN w Zduńskiej Woli w okresie międzywojennym, oprócz działalności stricte politycznej, brali też udział w pracy samorządowej (mieli swoich radnych), działalności związkowej wśród robotników i rzemieślników, udzielali się też w bliskich ideowo stowarzyszeniach kulturalno-oświatowych, jak choćby Towarzystwie Naucz-

Ryc. 1. Odstąpienie tablicy Romana Dmowskiego na budynku przy ul. Kościelnej 13 w Zduńskiej Woli, 11.08.2024. Przemawia Janusz Parada

Źródło: ze zbiorów autora

cieli Szkół Średnich i Wyższych oraz Stowarzyszeniu Śpiewaczym „Halka”; sportowych – Towarzystwie Gimnastycznym „Sokół”. Kres działalności SN w mieście przyniósł wybuch II wojny światowej i wkroczenie wojsk niemieckich do Zduńskiej Woli. Działacze Stronnictwa SN, które od początku swego powstania było programowo antyniemieckie, byli szczególnie prześladowani przez okupanta. W KL Auschwitz zginął m.in. Zenon Endler, przez gestapowców został zamordowany Bronisław Żuraw, a Tadeusz Pacak zginął w Sandomierskim walcząc z Niemcami w szeregach Narodowej Organizacji Wojskowej. Represje spotkały też działaczy narodowych po roku 1945. SN jako partia programowo antykomunistyczna i antysowiecka nie została zalegalizowana przez nowe komunistyczne władze, a przedwojenni działacze poddani zostali różnym represjom lub musieli uciekać z miasta. Do aresztu trafili, m.in. Alfred Jencz, Władysław Felkel i Norbert Dąbrowski. Inni by uniknąć aresztowania jak bracia Białeccy wyjechali na Ziemie Zachodnie.

W Zduńskiej Woli, po objęciu władzy przez komunistów, byli działacze SN utrzymywali jedynie prywatne kontakty. Publiczne przyznanie się do związków z ruchem narodowym kończyło się bowiem, w najlepszym przypadku, szykanami w pracy lub jej pozbawieniem. Jedyną okazją do publicznego spotkania się byłych członków stronnictwa były pogrzeby kolegów, tak jak w grudniu 1952 r., kiedy to grupa przedwojennych

narodowców odprowadziła na wieczny spoczynek lidera SN w Zduńskiej Woli Norberta Dąbrowskiego. Dopiero odzyskanie przez Polskę suwerenności w 1989 r., pozwoliło po raz pierwszy od 1939 r., spotkać się legalnie i publicznie byłym działaczom ruchu narodowego. Okazją było poświęcenie repliki przedwojennego sztandaru SN w Zduńskiej Woli podczas mszy św. odprawionej 7 stycznia 1990 r. w intencji Romana Dmowskiego w kościele parafialnym pw. Wniebowzięcia NMP w Zduńskiej Woli. W uroczystości wzięli udział, m.in. czterej przedwojenni młodzieżowi działacze SN w Zduńskiej Woli: Zdzisław Jędrzejczak, Jan Pogonowicz, Władysław Białecki, Antoni Kwiatkowski, a także zaproszeni goście. Replika sztandaru została utkana w 1989 r. przez siostry ze Zgromadzenia Sióstr Westiarek Jezusa w Pajęcznie. Fundatorem sztandaru był Edmund Białecki, były działacz SN w Zduńskiej Woli, który po wojnie musiał uciekać za granicę i osiadł w Kanadzie. W kraju całością prac kierował przedwojenny działacz stronnictwa, Zdzisław Jędrzejczak ze Zduńskiej Woli wraz z Edwardem Maciejewskim, wywodzącym się z rodziny o tradycjach narodowych (dziś replika sztandaru jest przechowywana w Muzeum Historii Miasta Zduńska Wola).

Ryc. 2. Uroczystość poświęcenia repliki sztandaru SN w Zduńskiej Woli, 7.01.1990

Stoją od lewej: pierwszy Jan Pogonowicz, drugi Marek Gołąb, trzeci Zdzisław Jędrzejewski, czwarty Mariusz Kaczorkiewicz, szósty Janusz Parada, ósmy Władysław Białecki.

Stoją od prawej: czwarty Antoni Kwiatkowski, szósty Piotr Skorek, siódmy Edward Maciejewski

Źródło: ze zbiorów autora

Autor artykułu miał okazję osobiście poznać Zdzisława Jędrzejczaka w 1989 r. i pomagać mu zorganizować uroczystość poświęcenia sztandaru, a rozmowy z nim zmobilizowały go do napisania pracy *Narodowa Demokracja w Zduńskiej Woli*, wydanej w 1996 r.

przez Towarzystwo Przyjaciół Zduńskiej Woli i Muzeum Historii Miasta Zduńska Wola. Jej celem było przypomnienie działalności tego największego ruchu politycznego II Rzeczypospolitej na terenie miasta, jak również zachęcenie młodych historyków do podjęcia trudu badań nad dziejami Narodowej Demokracji jak i innych formacji politycznych szykanowanych po roku 1945 na tym terenie. Pokłosiem tego opracowania było ujawnienie w 2000 r. przez mieszkańca Zduńskiej Woli istnienia proporca Koła SN z Krobakówką z 1937 r., który w ukryciu pozostawał do początku lat 90. XX w.

Reasumując można powiedzieć, że tegoroczne odśloniecie tablicy to nie tylko uhonorowanie zasłużonego dla Polski Romana Dmowskiego, ale także przywracanie pamięci zapomnianym dziś lokalnym działaczom, którzy tak jak potrafili, starali się służyć i pracować dla Polski i lokalnej społeczności.